



ТАРАБРІН

Олексій Євгенович,
д-р с.-г. наук, проф.,
Державна наукова
сільськогосподарська бібліотека
УААН
(м. Київ)



ПІМЕНОВ

Ігор Геннадійович,
молодш. наук. співроб. відділу
автоматизації бібліотечних процесів
та впровадження наукових розробок
ДНСГБ НААН
(м. Київ)

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглядаються інноваційні шляхи розвитку аграрного сектору України та вплив на це світових економічних процесів.

В статье рассматриваются инновационные пути развития аграрного сектора Украины и влияние на это мировых экономических процессов.

In the article examined innovative ways of development agrarian the sector of Ukraine and influence on it of world economic processes.

Сучасні тенденції суспільних перетворень не обмежуються певними соціальними, економічними або техніко-технологічними процесами, а полягають в їх надзвичайно складному поєднанні, що вимагає узгодження часто різнорідних суспільних вимог і потреб шляхом якісної переорієнтації пріоритетів управління на інноваційний розвиток. Аграрний сектор економіки України як складна відкрита система розвивається відповідно до загальних закономірностей розвитку, скорегованих на наслідки дії різних параметрів зовнішнього і внутрішнього характеру.

Джерелами впливу, по-перше, є процеси глобалізації, які вносять значні корективи в суспільне життя, включаючи економіку, соціальну сферу, культуру, національну безпеку, міжнародні відносини тощо. Нездатність

первинних ланок та галузей в цілому функціонувати в глобальній економіці загрожує їх подальшому існуванню, а відповідно, спонукає до підсилення власних конкурентних позицій через інтеграцію з науково-інноваційними системами. По-друге, у відповідь на глобальні виклики вимоги національної безпеки країни щодо збереження її суверенітету, незалежності, добробуту всієї нації та відновлення екології потребують оновлення суспільного устрою та відносин через процеси модернізації. По-третє, витиснення стадії розвитку суспільства, яка базувалася на фізичній праці та характеризувалася боротьбою за матеріальні блага, пануванням товарних відносин, суспільним станом, в якому головна роль відводиться людині, її духовному вдосконаленню та творчій реалізації, зумовлює необхідність інноваційного розвитку та його соціально-екологічну спрямованість.

Інноваційний тип розвитку аграрного сектора економіки України відповідно до принципу безперервності узгоджується з його попередніми станами та накопиченим потенціалом національної економіки. Негативні тенденції у функціонуванні вітчизняного аграрного сектора економіки обумовлені сукупністю суб'єктивно-об'єктивних чинників – втрата державою конкурентних позицій на світових ринках, низький рівень її конкурентоспроможності, економічної свободи й інноваційної ефективності, неадекватна вітчизняним цінностям, традиціям і потенційним можливостям система реформування, які підсилюються ментальністю українського суспільства щодо використання природних ресурсів в процесі господарської діяльності.

Зважаючи на вищевказане та сільськогосподарську спеціалізацію України, постає актуальна проблема нівелювання загроз руйнації й деградації аграрного сектора економіки та використання потенційних можливостей його інноваційного розвитку, вирішення якої лежить в площині формування резонансної зазначеним умовам системи управління через зміну парадигми суспільного мислення і позиціонування аграрного сектора як «точки динамічного зростання» економіки України.

Впливовою на суспільний розвиток складовою загальної моделі інноваційного розвитку національної економіки є модель інноваційного розвитку аграрного сектора, яка має більш ускладнену структуру через залучення до функціонально-виробничих процесів природних ресурсів та біологічних організмів. Реалізація моделі інноваційного розвитку в аграрному секторі економіки зумовлює виникнення вигід в трьох напрямках (для суспільства, монопольні вигоди, приватні вигоди), що потребує збалансованого узгодження кількості товаровиробників, які впроваджують інновації, їх мотивації, структури стимулів, генерованої суспільством, рівня конкуренції, попиту на інновації та інноваційну продукцію як з боку кінцевого споживача, так і споживача-переробника. Із внутрішньосистемних факторів інноваційний розвиток аграрного сектора економіки на 30% стримується незадовільним фінансовим станом підприємств, на 25% – низькою якістю науково-дослідних робіт і низьким рівнем інтеграції науки з виробництвом.

Результативність моделі інноваційного розвитку соціально-економічних систем аграрного спрямування визначається через систему ефектів (техніко-технологічного, економічного, соціального, екологічного, біологічного, організаційного, динамічного), яка має визначену ієрархічну структуру залежно від місії соціально-економічної системи.

Сільськогосподарські підприємства останніми роками інноваційно активізуються, починає змінюватися парадигма їхнього мислення, в результаті чого приблизно 20% сільськогосподарських підприємств витрачали на вдосконалення виробництва у 2010 р. більше 30% чистого прибутку. Активнішими є великі за розмірами господарські товариства та приватно-орендні підприємства.

Інновації в основному впроваджуються в прибуткові рослинницькі галузі: 46% підприємств застосовують нові сорти і гібриди сільськогосподарських культур, 25% – нові сільськогосподарські машини та механізми, 14% – нові системи обробітку ґрунту. Незначний рівень (5%) використання науково-обґрунтованих сівозмін.

У тваринництві 52% підприємств застосовували нові породи сільськогосподарських тварин, інші ж види інновацій, зокрема високоефективні корми, нові механізми та засоби захисту рослин знаходяться майже на одному рівні (близько 16%).

Зважаючи на нерозвиненість вітчизняних галузей тваринництва, найбільш вірогідним є входження суб'єктів господарювання з інноваційними розробками саме в галузь тваринництва з можливістю одночасної промислової переробки продукції, що дозволить в перспективі розв'язувати соціально-економічні та екологічні проблеми. Але при цьому вважаємо доцільним змінювати інноваційну політику і стратегію підприємства залежно від спеціалізації регіону, природно-кліматичних умов, можливостей кооперування тощо.

Найслабкішою щодо можливості реалізації моделі інноваційного розвитку визнано організаційно-управлінську систему, яка не забезпечує належного інноваційного клімату та культури, не розвиває інтелектуальну складову організації.

Основоутворюючими елементами моделі інноваційного розвитку аграрного сектора України є біологічний потенціал та науково-освітня система, яка формує інноваційне мислення, генерує інновації та забезпечує аграрний сектор економіки компетентними спеціалістами, здатними працювати з різними видами інновацій. На сьогодні достатній для реалізації означених цілей інноваційного розвитку науково-інтелектуальний потенціал аграрний сектор економіки має лише у кадровому і культурному аспектах і характеризується такими тенденціями:

- незважаючи на зменшення наукових кадрів в галузі сільськогосподарських наук за останні 8 років, можна констатувати повільне, але омолодження наукових кадрів;
- обсяг фінансування науки в Україні нижчий від законодавчо встановлених норм (1,7% ВВП) і складав у 2010 р.: за бюджетним фінансуванням – 0,4–0,5% ВВП, за всіма джерелами фінансування – 0,84% ВВП;

- державні витрати України на наукові дослідження в сільському господарстві у 2007 р. склали лише 0,03% від ВВП, виробленого в сільському господарстві, а за 2008–2009 рр. їх було зменшено ще майже вдвічі у зв'язку із кризовими процесами в економіці;

- на університетський сектор науки припадає менше 7% загальних асигнувань на всю науку, а частка фінансування науково-технічних робіт у ВНЗ складає лише 3% загальних коштів на їх утримання, що значно нижче, ніж в розвинутих країнах. У структурі ж виконавців НДДКР Міністерства аграрної політики України у 2009 р. 21% склали аграрні ВНЗ, що в порівнянні із середньоукраїнськими тенденціями є позитивним для подальшої інтеграції освітніх, наукових і виробничих організацій в процесі здійснення інноваційної діяльності;

Забезпечувати в часовому просторі динамічний синергетичний ефект в діяльності підприємств та підтримання системи в стані інноваційного розвитку можливо за умови випередження темпів здійснення змін в системі менеджменту порівняно із змінами у зовнішньому середовищі. Русійним же фактором інноваційного розвитку, повинна стати психологічна готовність організації, менеджменту та управлінської команди.

Результативність інноваційного розвитку аграрного сектора економіки визначається здатністю системи управління забезпечити ефект від впровадження різних видів інновацій на різних ієрархічних рівнях, включаючи й аграрні підприємства, та ефективністю здійснення змін в усіх підсистемах. При цьому повинні враховуватися фактори впливу на сприйняття вітчизняними аграрними підприємствами інновацій, зовнішнього і внутрішнього спрямування, і необхідність діагностики та оцінки факторів забезпечення успіху: агресивності стратегій, інтеграції, втручання, рівня саморегулювання в організації, рівня здатності мозкового центру до передбачення напрямів змін, рівня готовності команди до змін, темпів зростання компетенції команди, напрямів змін в цінностях, переконаннях, в технологіях, в філософії мислення.

Повинно бути наповнено новим змістом регіональну інноваційну політику, а саме: стратегічними напрямками інноваційного розвитку регіонального аграрного сектора економіки та цільовою спрямованістю; завданнями економічного, соціального, екологічного, синергетичного, демографічного, науково-технічного, організаційно-правового, інституціонально-структурного характеру; механізмами реалізації та методами впливу регіональних інститутів, що сприятиме підвищенню рівня обґрунтованості стратегічних рішень забезпечення сталості розвитку аграрного сектора економіки, його конкурентоспроможності.

Становлення національної, регіональної інноваційної системи на кластерних засадах вимагає створення мережі інноваційно-виробничих та функціонально-спеціалізованих кластерів програмно-цільового спрямування. Методологічною основою слугуватиме матриця взаємодії учасників інноваційного територіально-виробничого кластеру в аграрному секторі економіки.

З метою фінансового забезпечення реалізації моделі інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в системі «наука – освіта – виробництво» повинна бути розроблена модель руху рентних потоків в процесі здійснення інноваційної діяльності суб'єктами господарювання аграрного сектора економіки з чітким виділенням особливостей інтелектуальної ренти дає можливість обґрунтувати як джерела її формування, так і кількісні її параметри.

Тенденції до постійних інноваційних змін на практиці з часом вступають в протиріччя з інтересами суб'єктів діяльності як носіїв споживчої вартості і вартості товару, що призводить до напруги в соціально-економічних системах. Відбуваються зміни в органічній будові капіталу, у співвідношеннях зречовленої та живої праці, що потребує одночасно з технічними впроваджувати організаційні новації інтеграційного, диверсифікаційного характеру.

Підвищенню результативності інститутів інформаційного забезпечення повинна сприяти нова концепція розвитку їхньої діяльності в напрямках

переорієнтації на підтримку інноваційного розвитку регіонального і державного аграрного сектора шляхом: створення механізмів стимулювання не пропозиції, а попиту на науково-технічну й інноваційну продукцію; розвитку регіональних інститутів поширення знань; лібералізації джерел фінансування поширення знань на рівні держави, регіонів; модифікації способів поширення знань через дорадчі служби; розвитку моніторингової діяльності в напрямі підвищення коефіцієнта обізнаності споживачів інновацій.

Підвищенню ефективності венчурного інвестування сприятимуть методологічні вимоги щодо формування венчурного фонду, які охоплюють: цільову спрямованість фонду та його місію; механізми забезпечення єдності інтересів його учасників; функції фонду; корпоративність капіталу; інноваційний клімат суб'єктів інноваційної діяльності та заходи законодавчого, економічного, організаційно-управлінського спрямування щодо розвитку венчурного фонду та системи відносин.

У результаті аналітичного осмислення положень законодавчо-нормативних актів України можливо зробити висновок, що стимулюючі інноваційний розвиток економіки державні заходи не мають системно-комплексного характеру і здебільшого спрямовані на окремих суб'єктів. З метою вирішення цієї проблеми потрібно розробити і обґрунтувати зміни до вітчизняного законодавства із диференціацією по групам державних пріоритетів (забезпечення національної безпеки, міжнародного авторитета держави, збереження суверенітету; забезпечення економічної та науково-технічної незалежності держави, вихід на лідерські позиції за рівнем науково-дослідної та інноваційної діяльності; підтримка товаровиробників, підвищення рівня їх інноваційної активності).

Низький рівень інноваційної сприйнятливості і активності суб'єктів аграрного сектора економіки України зумовлений чинниками зовнішнього та внутрішньосистемного характеру. Зовні перешкоди реалізації моделі інноваційного розвитку більшою мірою зумовлені несистемністю у прийнятті рішень щодо державної інноваційної й аграрної політики, нерозвиненою

системою фінансування і кредитування інноваційної діяльності та високим ризиком інноваційної діяльності. Внутрішньосистемні дестабілізуючі фактори знаходяться в площині незадовільного фінансового стану аграрних підприємств та зниження якості науково-дослідних робіт і рівня інтеграції науки з виробництвом.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – С. 646.
2. *Кареба М. І.* Стан, проблеми та основні напрями активізації інвестиційної діяльності у сільському господарстві / М. І. Кареба // Економіка АПК. – 2008. – № 7. – С. 75–79.
3. *Смолій Л. В.* Інвестиційне забезпечення аграрних підприємств регіону / Л. В. Смолій // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 65–66.
4. *Гайдуцький П. І.* Об основных принципах реформирования системы государственной поддержки сельского хозяйства и сельской территории / П. И. Гайдуцкий // Социально-экономические проблемы развития украинского села.– К. : ННЦ «ІАЕ», 2005. – С. 85–94.
5. *Саблук П. Т.* Стабільні економічні умови як фактори послідовного підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2003. – № 1. – С. 3–12.
6. *Ситник В. П.* Трансформація АПК України в ринкові умови / В. П. Ситник. – К. : ІАЕ, 2002. – С. 12.